

Molnár Dóra – Tóth Tünde

Elveszíteni a gyermekkort II. – a gyerekkatonaság a nemzetközi jogban

A tanulmány első része általánosságban tekintette át a gyerekkatonaság komplex jelenségét a kialakulásától a gyermekek visszaintegrálásáig. Az alábbi második rész a gyerekkatonaság felszámolására hivatott nemzetközi jogi normák vonatkozó rendelkezéseit, valamint az elmúlt évtized legjelentősebb jelentéseit ismerteti. A közel sem egységes képet mutató jogforrások az alsó korhatár, a csatlakozás módja, a fegyveres konfliktus típusa vagy a csapatok konfliktusban elfoglalt helye alapján számos nézőpontból másként ítélik meg a jelenséget; a tanulmány ezekre világít rá.

Kulcsszavak: gyerekkatona, nemzetközi szerződés, jogi hiányosságok, jelentés, eltérő megítélés

Molnár Dóra – Tóth Tünde: *Losing the childhood II. – child soldiery in international law*

The first part of the study has reviewed the complex phenomenon of child soldiery from its development to the reintegration of child soldiers. This second part studies the concerning dispositions of international legal standards which aim at eliminating child soldiery and reviews the last decade's most relevant reports. The legal sources do not show a homogeneous picture, from numerous point of view the phenomenon is judged differently – concerning the basis of the minimum standard, the type of the recruitment and the armed conflict or the position of the groups in the conflict; these are revealed in this study.

Keywords: *child soldier, international treaty, legal deficiencies, report, different adjudication*

Bevezetés

Jelen tanulmányban a gyerekkatonasággal kapcsolatba hozható főbb nemzetközi jogi szabályozók a téma szempontjából releváns rendelkezéseit, valamint az elmúlt évtized legjelentősebb jelentéseit az elfogadásuk szerinti időrendi sorrendben tekintjük át.

A genfi egyezmények I. és II. Kiegészítő jegyzőkönyve

A háborúban alkalmazott jog (*ius in bello*), vagyis a humanitárius jog alapforrását az 1949. augusztus 12-én kelt négy Genfi egyezmény jelenti. Ezekhez 1977-ben kettő, 2005-ben pedig egy kiegészítő jegyzőkönyvet csatoltak. A gyerekkatonaság szempontjából az 1977-es jegyzőkönyvek tartalmaznak releváns rendelkezéseket.

Az 1977. június 8-án megkötött két jegyzőkönyv közül az első a nemzetközi fegyveres konfliktusok során alkalmazandó szabályokról rendelkezik, míg a második a nem nem-

zetközi fegyveres konfliktusok során irányadó, vagyis tárgyi alkalmazási köre leegyszerűsítve a polgárháborúkra terjed ki. Egy-egy belső zavargás esetén nem alkalmazandó, akkor sem, ha szórványosan előfordulnak erőszakos cselekmények.¹

A humanitárius jog egyik alapelveként számító különbségtétel elve szerint a szemben álló felek minden körülmények között kötelesek különbséget tenni „a polgári lakosság és a harcosok, valamint a polgári javak és katonai célpontok között”,² harci tevékenységüket csak katonai célpontok ellen folytathatják. E rendelkezések értelmében a fegyveres gyermekek elveszítik védett státuszukat, így legitim célponttá válnak. Emiatt a besorozás elkerülése érdekében a polgári személyek általános védelme kiemelten fontos a gyermekek esetében, akiket különösen kímélni és védelmezni szükséges.

Az I. Jegyzőkönyv gyermekek védelméről szóló 77. cikke kimondja a gyerekek sajátosságai – életkorukból vagy más okból – adódó támogatásának a felekre háruló kötelezettségét.³ Az összeütköző felek minden lehetséges módon gondoskodni kötelesek arról, hogy 15. életévüket be nem töltött gyerekek ne vegyenek közvetlenül részt a harci cselekményekben, különösen a haderejükbe történő besorozásuktól kell tartózkodniuk.⁴ Az I. Jegyzőkönyv alsó korhatárként tehát a 15. életév betöltését jelöli meg, míg 15 és 18 év közötti gyerekek esetében először mindig a legidősebbeket kell besorozni.⁵ A II. Jegyzőkönyv szintén a 15. életévet tekinti alsó korhatárnak, azonban az előbbivel szemben szigorúbban tilt,⁶ ugyanis egy felsorolásban konkrétan megtiltja a 15 év alatti gyerekek fegyveres erőkhöz vagy csoportokba⁷ történő besorozását (*recruit*),⁸ illetve az ellenségeskedésben való részvételüket.⁹

Az alkalmazás tekintetében az I. Jegyzőkönyvnel bizonytalan a közvetett részvétel kérdése, hiszen a szerződés erről nem tesz említést, ezzel szemben a II. Jegyzőkönyv egyszerűen részvételt említ.

Mindkét jegyzőkönyv rendelkezései értelmében amennyiben egy 15 évnél fiatalabb gyermek mégis közvetlen részt vállal a fegyveres cselekményekben és a szemben álló fél hatalmába kerül, továbbra is megilleti őt a különleges védelem.¹⁰ Ahogy Csapó Zsuzsanna

1 Protocol II. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II.), 8 June 1977, [online]. Forrás: icrc.org [2016. 01. 20.] 1. cikk.

2 Protocol I. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I.), 8 June 1977, [online]. Forrás: icrc.org [2016. 01. 20.] 48. cikk.

3 Uo. 77. cikk 1. pontja.

4 Uo. 77. cikk 2. pontja.

5 Uo. 77. cikk 2. pontja.

6 CSAPÓ Zsuzsanna: *Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára*, IDResearch Kft/ Publikon Kiadó, Budapest, 2011, 121–123. o.

7 Amíg az I. Jegyzőkönyv a haderőkhöz való besorozást, addig a II. Jegyzőkönyv fegyveres erőkhöz vagy csoportokba történő sorozást említ, amely különbség az eltérő alkalmazási körből ered.

8 A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Thomas Lubanga Dyilo ügyében meghozott ítélete szerint a kötelező, erőszakos (conscript) és az önkéntes (enlist) csatlakozás a besorozás (*recruit*) két formáját alkotja. A tanulmányban végig ezt a nézetet vesszük alapul, ami alapján az I. Jegyzőkönyv minden típusú sorozást tilt, hiszen a „*recruit*” kifejezést használja. (Az ítélet önkéntességet említ, bár mint az első részben írtuk, ez számunkra inkább álnököntesség, azonban az ítélethez és a szerződésekhez igazodva az önkéntes kifejezést használjuk.) Roman GRAF: *The International Criminal Court and Child Soldiers. An Appraisal of the Lubanga Judgement*, *Journal of International Criminal Justice*, 10. évf., 2012, 945–969. o.

9 Protocol II., i. m., 4. cikk 3. c) pontja.

10 Protocol I., i. m., I. 77. cikk 3. pontja, II. 4. cikk 3. d) pontja.

rámutat, ez a rendelkezés gyengíti a korábbi rendelkezéseket (az I. Jegyzőkönyv esetében a 77. cikk 2. pontját, míg a II. Jegyzőkönyvnél a 4. cikk 3. c. pontját), hiszen mintha egyfajta felmentést adna annak betartása alól.¹¹

Különbség, hogy a II. Jegyzőkönyv hatálya alá tartozó fegyveres összeütközések során elkövetett bűncselekmény esetében a bűncselekmény elkövetésekor a 18. életévüket be nem töltött személyekre a halálbüntetés ki se mondható,¹² míg az I. Jegyzőkönyv csupán a halálbüntetés végrehajtását tiltja.¹³

A II. Jegyzőkönyv emberséges bánásmód alapvető garanciáiról szóló 4. cikke bizonyos értelemben a gyerekkatonaság jelenségéhez is kapcsolható, így ebben egyfajta kettős tilalom fedezhető fel. A gyerekek ellen minden időben és helyzetben tiltott cselekedetek között elsőként említi az életet, egészséget, fizikai vagy szellemi jólétet fenyegető bármilyen erőszakot. A gyerekkatonaság „munkavégzésének” körülményeiből és természetéből fakadó, a gyerekek fizikai és mentális egészségére gyakorolt hatásait vizsgálva a gyerekkatonaság is besorolható ebbe a pontba. Különös figyelmet kell szentelni a kegyetlen bánásmód megakadályozásának, amelyen belül külön kiemeli a kínzást, csonkítást és a testi fenytést, amely szintén fellelhető a gyerekeket alkalmazó fegyveres erők vagy csoportok kényszerítő technikai között.¹⁴ A tiltott terrorcselekmények is köthetők a tanulmány témájához, hiszen napjainkban egyre többször a gyerekeket alkalmazzák terrorista, önkéntes merénylőként. Az emberi méltóság durva megsértése részeként kiemeli a nemi erőszak elkövetését – az általunk is használt kiterjesztett fogalom alapján a szexuális célokra alkalmazott gyerekek pedig szintén a gyerekkatonák közé sorolhatók.¹⁵

Összességében tehát a nem nemzetközi fegyveres konfliktusok során irányadó II. Jegyzőkönyv egzaktabb, tágabban értelmezett tiltást ír elő, erősebb garanciákat biztosítva a gyermekek védelméhez.

A gyermek jogairól szóló egyezmény

Az ENSZ égisze alatt született gyermek jogairól szóló, más néven New York-i egyezményt (gyermekjogi egyezmény) 1989. november 20-án nyitották meg aláírásra, hatályba 1990. szeptember 2-án lépett.¹⁶ Érdekesség, hogy jelenleg 196 részes állama van,¹⁷ ami több, mint az ENSZ tagállamainak száma, amely 193-at számlál.¹⁸ Bár tizenkét évvel a Genfi Egyezmények Kiegészítő jegyzőkönyvei után született, mégsem tekinthető előrelépésnek, sőt, egyfajta belső ellentmondást is fel lehet benne fedezni.¹⁹

11 CSAPÓ: Fegyverekkel szemben..., i. m. 123–127. o.

12 Protocol II., i. m., 6. cikk 4. pontja.

13 Protocol I., i. m., 77. cikk 5. pontja.

14 Protocol II., i. m., 4. cikk 2. a) pontja.

15 Uo. 4. cikk 2. b)-h) pontjai.

16 Convention on the Rights of the Child, 1989 [online]. Forrás: ohchr.org [2016. 01. 20.]

17 Érdekesség, hogy az Amerikai Egyesült Államok az egyetlen ország, amely csak aláírta (még 1995-ben) az egyezményt, és nem ratifikálta. Convention on the Rights of the Child, 1989. Chapter IV Human rights, 11. [online]. Forrás: treaties.un.org [2016. 08. 02.]

18 Overview [online], Forrás: un.org [2016. 03. 13.]

19 CSAPÓ: Fegyverekkel szemben..., i. m. 128–132. o.

Az 1. cikk alapján az egyezmény vonatkozásában gyermeknek számít minden 18 év alatti személy, kivéve, ha egyéb jogszabályi rendelkezés értelmében (például házasságkötés révén) korábban eléri a nagykorúságot.²⁰ Mindennek ellenére a gyerekkatonaság tekintetében a 15. életév betöltéséhez tért vissza, sőt, az erről rendelkező 38. cikk 2. és 3. pontja szinte szó szerint a genfi egyezmények kevésbé egzakt I. Kiegészítő jegyzőkönyvének az átvétele. Mivel a gyermekjogi egyezmény minden típusú fegyveres konfliktusra vonatkozik, a szigorúbb rendelkezéseket tartalmazó II. Kiegészítő jegyzőkönyvhöz képest visszalépésnek tekinthető.²¹

Tehát az I. Jegyzőkönyvhöz igazodva lefektetik, hogy „minden lehető gyakorlati intézkedés megtételével gondoskodnak arról”,²² hogy 15 év alatti személyek ne vegyenek részt közvetlenül a harcokban, továbbá tartózkodnak a saját haderejükbe történő besorozásuktól (recruit). Az egyezmény kimondja, hogy a 15 és 18 év közötti személyek besorozása esetén minden erejükkel a legidősebbek elsőbbségének biztosításán lesznek.²³ Itt szintén felmerül egyrészt a közvetett részvétel lehetőségének a kérdése, hiszen arról nem ejt szót az egyezmény. Másrészt ott van az ellenzéki erők kérdése, ugyanis az általuk végzett besorozásról sem találunk rendelkezést. Mindössze a gyerekek közvetlen részvételtől való megóvása vonatkozhat rájuk is, kötelezettséget azonban nem ró ki tekintetükben.

Érdekesség, hogy az egyezmény minden cikkében a „gyermek” kifejezést használja. Ez alól kivételt képeznek az említett besorozásról és alkalmazásról rendelkező 38. cikk 2. és 3. pontja, illetve a 37. cikk a) pontjának második része, amely a 18 éven aluli személyek által elkövetett bűncselekmények tekintetében tiltja a halálbüntetés vagy a szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró, életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazását.²⁴ Ezekben az esetekben a „személyek” kifejezést használja. Ez utalhat arra, hogy ezekben az esetekben nem lényeges, hogy a szóban forgó személy elnyerte-e nagykorúságát a 18. életévének (vagy a 38. cikk esetében 15. életévének) betöltése előtt²⁵ – a rendelkezést minden esetben alkalmazni kell rá, tehát nem szűnik meg a számára biztosított védelem.

Ezenfelül több cikket is találhatunk, amelyek – hasonlóan a II. Kiegészítő jegyzőkönyvben foglaltakhoz – kettős tilalmat jelentenek. Ezek mindegyikére a 18. életév az irányadó. Az egyezményben részes államok elismerik a gyermekek jogát, hogy ne lehessen őket semmi olyan típusú munkára kényszeríteni, amely testi, lelki, szellemi, erkölcsi vagy társadalmi fejlődése, egészsége és iskoláztatásának biztosítása szempontjából kockázatot jelent számára. Ennek megakadályozása érdekében az államoknak különböző intézkedéseket szükséges meghozniuk és végrehajtaniuk, különös figyelmet fordítva egyebek mellett a megfelelő szankciós rendszer biztosítására.²⁶

A felek minden alkalmas intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy megakadályozzák a gyerekek elrablását és eladását, a velük való kereskedelmet,²⁷ amely a besorozás

20 Convention on the Rights of the Child, 1989, 1. cikk.

21 CSAPÓ: Fegyverekkel szemben..., i. m. 132. o.

22 Convention on the Rights of the Child, 1989, 38. cikk 2. pontja.

23 Uo. 38. cikk 2. és 3. pontja.

24 Uo. 37. cikk a) pontja.

25 CSAPÓ: Fegyverekkel szemben..., i. m. 131. o.

26 Convention on the Rights of the Child, 1989., 32. cikk 1. és 2. pontja.

27 Uo. 35. Cikk.

egyik módszere. Minden lehetséges intézkedéssel hozzájárulnak a különböző kábítószer-ek gyerekek általi fogyasztása, előállítás és kereskedelme megfékezéséhez,²⁸ továbbá kifejezetten kötelezik magukat a gyermekek nemi erőszak és nemi kizsákmányolás elleni védelmére.²⁹ Az említett intézkedések a gyerekeket a fegyveres erők vagy csoportok kötelességében a besorozás vagy az alkalmazás során érő atrocitások révén kapcsolhatók a gyerekkatonasághoz. Azonban míg a nemi erőszak elleni védelemre egyenesen kötelezik magukat, addig az előbbi két rendelkezés tekintetében puhán fogalmaz.

Összességében az egyezmény nem hozott nagy változást, hiszen alsó korhatárként megmaradt a 15. életév betöltése, de még konkrét, egyenes kötelezettségvállalást sem mond ki az államokra nézve. Ugyanakkor pozitívumnak tekinthető, hogy az egyezmény végrehajtásának ellenőrzése és az előrehaladás vizsgálata érdekében létrehozták a Gyermekjogi Bizottságot, amely számára a részes államoknak meghatározott időközönként jelentést kell készíteniük a területükön elért fejlődésről, az általuk megtett intézkedésekről.³⁰ A gondot az jelenti, hogy az egyezmény be nem tartása esetén nem rendelkezik szankciókkal.

A Gyermek jogairól és jólétéről szóló afrikai charta

A Gyermek jogairól és jólétéről szóló afrikai chartát az Afrikai Unió (AU) elődje, az Afrikai Egységsszervezet fogadta el 1990-ben, és mára mind az 54 tagállama aláírta, ratifikálta vagy csatlakozott hozzá.³¹ Az egyedüli hiányzó Marokkó, amely Nyugat-Szahara elismerése és felvétele miatt vonult ki a szervezetből 1984-ben.³²

Jelenleg ez az egyetlen regionális szerződés, amely a gyerekkatonaság tekintetében konkrétumokat fogalmaz meg. A helyzet kicsit furcsán hathat abban a tekintetben, hogy a gyerekkatonaság a világban éppen Afrikában okozza a legnagyobb problémát napjainkban is. Bár pozitív, hogy az afrikai államok különböző univerzális normákat fogalmaztak meg, azok teljesítése már kérdéseket vet fel. Ennek oka a tanulmány első részében ismertetett tényezőkben keresendő. A nyugati világban természetesnek számító demokratikus és emberi jogi elveket tartalmazó dokumentumokat az országok vezető politikusai szövegezik és fogadják el, azonban ők sokszor csak informális hatalommal bírnak. Az afrikai kontinensen a törzsi kultúrák a mai napig nagyon erősek, gyakran ők birtokolják a valódi hatalmat, s nemcsak a nyugati kultúrával, de egymással is sokszor ellentétben állnak. Emiatt a szerződés teljesítése zökkenőmentesen még akkor sem lehetséges, ha az ország magára nézve kötelezőnek fogadta el azt.

A charta alapján kivétel nélkül minden 18 év alatti személy gyerekeknek minősül.³³ Ez szigorúbb, mint az egy évvel korábban elfogadott univerzális gyermekjogi egyezmény. Az államok a nemzetközi humanitárius jog tiszteletén és betartásának biztosításán túl

28 Uo. 33. cikk.

29 Uo. 34. cikk.

30 Uo., 43–44. cikk.

31 [List of countries which have signed, ratified/acceded to the African Charter on the Rights and Welfare of the Child](#) [online], 2016. 04. 01. Forrás: au.int [2016. 08. 02.]

32 Aziz El YAAROUBI, Catherine EVANS: [Morocco rejects African Union's new special envoy for Western Sahara](#) [online], 2014. 07. 01. Forrás: uk.reuters.com [2016. 03. 14.]

33 [African Charter on the Rights and Welfare of the Child, 1990](#) [online]. Forrás: au.int [2016. 01. 20.] 2. cikk.

külön kitérnek a polgári lakosság védelmének kötelezettségére, ezen belül is kiemelik a fegyveres konfliktusok által érintett gyerekek védelmét. Kötelezik magukat, hogy minden lehető gyakorlati intézkedéssel gondoskodnak róla, hogy egyetlen gyerek se vehessen közvetlenül részt a harcokban, különösen tartózkodnak besorozásuktól (recruit).³⁴ Ez a megfogalmazás sokban megegyezik az eddig leírtak többségével. A közvetett alkalmazás explicit tilalma ebben az esetben is hiányként róható fel, de a „recruit” kifejezést használva ez is tiltja az önkéntes és a kötelező és kényszersorozást is. Emellett a „dupla tiltás” itt is felfedezhető a gyerekek egészségére és fejlődésére veszélyt jelentő munkákkal szembeni védelmi kötelezettség révén.³⁵ Az egyezmény szintén kimondja a gyermekek elrablásával, eladásával és a velük történő kereskedelemmel szembeni védelmüket.³⁶ Az 5. cikkely értelmében gyermekek által elkövetett bűncselekményekért nem mondható ki halálbüntetés.³⁷

Azonban hiába az egyéb, univerzális szerződésekhez képest fejletlenebb tekinthető rendelkezések, amelyek ráadásul a kontinens államainak jelentős többségét kötelezik, betartásuk nem vagy csak részben valósul meg.

Római statútum

A nemzetközi büntetőjog területén kiemelendő az 1998-ban elfogadott, 2002-ben hatályba lépett Római statútum, amely hágai székhellyel létrehozta a Nemzetközi Büntetőbíróságot (ICC), az első állandó, nemzetközi szintű büntetőbíróságot.³⁸ Az ICC, amely az egyéni büntetőjogi felelősséget vizsgálja, csak azon államok állampolgáira nézve kötelező, amelyek a Római statútumot ratifikálják vagy csatlakoznak hozzá. A Statútum alapján az ICC joghatósága a nemzetközi közösséget mint egészet érintő súlyosabb bűncselekményekre terjed ki, amelyek a genocídium bűntette, az emberiség elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények, valamint az agresszió bűntette.³⁹

A gyermekkatonaság tekintetében a büntetőbíróság nagy előrelépésnek tekinthető, hiszen bűncselekménnyé nyilvánította a gyerekek besorozását és alkalmazását, amely által a részes államok tekintetében az e rendelkezéseket megszegők büntetendő személyekké válnak.

A statútum alapján háborús bűncselekménynek minősül nemzetközi fegyveres konfliktusok során a 15. életévüket be nem töltött gyerekek nemzeti fegyveres erőkbe történő kötelező behívása (conscript) vagy önkéntes besorozása (enlist), illetve a harcokban történő aktív alkalmazásuk.⁴⁰ A nemzetközi karakterrel nem rendelkező konfliktusok, vagyis a polgárháborúk esetében szintén bűncselekménynek számít a 15 év alattiak besorozása, behívása fegyveres erőkbe vagy csoportokba, továbbá az ellenségeskedésekben történő aktív igénybevételek.⁴¹ Negatívumként róható fel, hogy továbbra sem szakított a mini-

34 Uo. 22. cikk 1–3. pontjai.

35 Uo. 15. cikk 1. pontja.

36 Uo. 29. cikk.

37 Uo. 5. cikk 3. pontja.

38 *About the Court* [online]. Forrás: icc-cpi.int [2016. 03. 27.]

39 Rome Statute of the International Criminal Court, 1998 [online]. Forrás: icc-cpi.int [2016. 01. 20.] 5. cikk.

40 Uo. 8. cikk 2. (b) (xxvi) pontja.

41 Uo. 8. cikk 2. (e) (vii) pontja.

mumsztenderddel. Az a minimum korhatár maradt, amelyet legelsőként 21 évvel korábban, 1977-ben fogalmaztak meg a genfi egyezmények I. és II. Kiegészítő jegyzőkönyvében. Emellett a gyerekek harcokban történő részvétele esetén az „aktív” jelzőt alkalmazza az eddigi „közvetlen”, esetenként jelző nélküli szerkezet helyett. Mint Csapó Zsuzsanna rámutat, az „aktív” jelző használata kívánatosabb kiterjedtebb értelmezése miatt. A „közvetett” feladatok – például felderítés, őrző-védelmi tevékenységek, fegyverszállítás – alkalmával a gyermek élete direkt módon is veszélyeztetve lehet, annak ellenére, hogy indirekt, vagyis nem kombattáns tevékenységet lát el. Mindezek miatt „aktív” tevékenységnek tekinthetők, míg a „közvetett” jelző esetén ezek kizárásra kerülnek a tiltott feladatok köréből.⁴²

Érdemes még megemlíteni a statútum által emberiség elleni bűncselekményként meghatározott „szándékosan nagy szenvedést, vagy a testi épség vagy a testi vagy a lelki egészség elleni súlyos sérelmet okozó embertelen cselekmények”⁴³ körét, amelyek a gyermeket elkerülhetetlenül érintik katonai szolgálata során. A nemi erőszak bármilyen formáját nemcsak emberiség elleni bűncselekménynek minősíti,⁴⁴ de mind nemzetközi konfliktus, mind polgárháború során háborús bűncselekménynek is számít.⁴⁵

Összességében tehát, bár a Statútum nem szakított a 15. életévben meghatározott alsó korhatárral, elfogadásával és az általa létrehozott Nemzetközi Büntetőbírósággal nagy előrelépés történt a gyermekeket jogellenesen besorozó és alkalmazó személyek nemzetközi jog alapján, nemzetközi igazságszolgáltatás előtt történő egyéni büntetőjogi felelősségre vonása tekintetében.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet „A gyermekmunka legrosszabb formáiról szóló 1999. évi egyezménye”

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (*International Labor Organization – ILO*) 1999-ben fogadta el 182-es számú egyezményét, amely a gyermekmunkák legrosszabb formáinak betiltásáról és felszámolásáról rendelkezik. Az ILO adatai alapján ekkor közel 246 millió gyermeket érintett a gyermekmunka, az azóta eltelt másfél évtizedben számuk harmadával, nagyjából 168 millióra csökkent.⁴⁶ Ez azonban még mindig nagyon magas szám. Az egyezmény bevezetőjében fő okként a szegénységet említi, amelynek megoldásához tartós, a társadalmi fejlődéshez elvezető gazdasági növekedés szükséges. Ebből következik, hogy a munkába álló gyermekek nagy része a legszegényebb rétegek közül kerül ki.⁴⁷

Az egyezmény gyerekek tekintetében egységesen minden 18 év alatti személyt.⁴⁸ A gyermekmunka legrosszabb formái közé tartozónak tekint általánosan minden munkát, ami természeténél fogva vagy a munkavégzés körülményeiből adódóan veszélyezteti a fiatalok egészségét, biztonságát vagy erkölcsét. A már ismert tények miatt a gyerekkatonaság is besorolható ebbe a kategóriába. Ilyen értelemben már az 1973-ban elfogadott, a

42 CSAPÓ: Fegyverekkel szemben..., i. m. 150–150. o.

43 Római Statútum, i. m., 7. cikk 1. (k) pontja.

44 Uo. 7. cikk 1. (g) pontja.

45 Uo. 8. cikk 2. (b) (xxii) és 2. (e) (vi) pontja.

46 *Child Labour* [online]. Forrás: ilo.org [2016. 03. 14.].

47 *Worst Forms of Child Labour Convention, 1999 (No. 182)* [online]. Forrás: ilo.org [2016. 01. 20.] Preambulum.

48 Uo., 2. cikk.

foglalkoztatás alsó korhatáráról szóló 138-as számú ILO-egyezmény is tartalmazott rendelkezéseket. Ennek 3. cikke lefekteti, hogy minden olyan munka vagy foglalkozás végzéséhez, ami az imént említett okoknál fogva veszélyezteti a fiatalok egészségét, biztonságát vagy erkölcsét, a 18. életév betöltése szükséges. Azonban ezeket a nemzeti jogszabályok és egyéb szabályozók, valamint az illetékes hatóságok állapítják meg. Továbbá, amennyiben a fiatalok egészsége, biztonsága és erkölcsje teljes mértékben biztosítva van, és az adott ágazatnak megfelelő képzésben részesültek, ettől függetlenül az alsó korhatárt a 16. életév betöltésében határozhatják meg. Bár a 138-as számú egyezmény konkrétan a haderőre vonatkozóan nem tartalmaz rendelkezéseket, a munkavégzés körülményeiből és jellegéből adódóan logikusan a 3. cikk alá sorolandó a nemzeti haderő is.⁴⁹

Utóbbi, a 182-es egyezmény azonban már külön is nevesíti a gyerekkatonaságot. „A rabszolgasághoz hasonló gyakorlat” részeként említi a kényszer- és a kötelező munkákat, amelyen belül külön nevesíti a gyerekek fegyveres konfliktusban történő alkalmazása céljából történő kényszer- és kötelező sorozását.⁵⁰ Így tehát egyfajta „kettős kötelezettség” jelenik meg a gyerekkatonaság felszámolása tekintetében. Ennek biztosítása érdekében az államok kötelesek „sürgősségi jelleggel, azonnali és hatékony intézkedéseket”⁵¹ fogantatosítani, amelyek közé a megfelelő büntető rendelkezések alkalmazása, a gyerekek munkából történő kiemelés és rehabilitációs programjuk lebonyolítása – különös tekintettel oktatásukra –, valamint társadalomba történő visszaillesztésük közvetlen támogatása tartozik, mindezt a lányok speciális helyzetének figyelembevételével.⁵²

Az egyezmény összességében pozitívan értékelhető, hiszen ez az első univerzális egyezmény, mely minimumszintként a 18. életév betöltését állította be, s „helyezte elsőként »törvényen kívül« a gyerekek kötelező és kényszersorozását”⁵³ egységesen minden, a 18. életévét be nem töltött fiatal esetében.

A gyermek jogairól szóló egyezmény fakultatív jegyzőkönyve a fegyveres konfliktusban érintett gyerekekről

A gyermek jogairól szóló egyezményben meghatározott minimumkorhatár felemelésére 11 évet kellett várni. Az e célból kidolgozott Fakultatív jegyzőkönyv (röviden OPAC)⁵⁴ elfogadására 2000-ben került sor egy ENSZ-közgyűlési határozattal, hatályban 2002 óta van.⁵⁵ Bár a puha megfogalmazás nem sokat változott, mégis egy magasabb védelmi szint került rögzítésre. A jegyzőkönyv a Gyermekjogi egyezmény gyermekdefinícióját alkalmazza, de emellett az államok meggyőződésüket fejezik ki, hogy a besorozás és az alkalmazás minimumkorhatárának felemelése hatékonyan hozzá fog járulni a rendelkezések végrehajtásának sikerességéhez.⁵⁶

49 *Minimum Age Convention, 1973 (No. 138)* [online]. Forrás: ilo.org [2016. 01. 20.] 3. cikk, 1–3. bekezdés.

50 *Worst Forms of Child Labour Convention*, i. m., 3. (a) cikk.

51 Uo., 1. cikk.

52 Uo., 7. cikk.

53 CSAPÓ: *Fegyverekkel szemben...*, i. m. 148. o.

54 *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict*, 2000 [online]. Forrás: ohchr.org [2016. 01. 20.].

55 *Convention on the Rights of the Child, 1989*. Chapter IV Human rights, 11. b [online]. Forrás: treaties.un.org [2016. 08. 03.].

56 *Optional Protocol...*, i. m. 236. o.

A jegyzőkönyv külön rendelkezik a nemzeti haderőről és az attól elkülönülő fegyveres csoportokról, amely különbségtételt feleslegesnek gondolunk. Az államok hadereje tekintetében a felek kötelezik magukat, hogy minden lehetséges intézkedés megtételével biztosítják, hogy 18 év alatti személyek nem vesznek közvetlenül részt a harcokban, továbbá nem sorozzák be őket kötelező módon, tehát nem lehetnek sorkatonák.⁵⁷ A szabályozásba a közvetett alkalmazás még mindig nem került be – szövege nagyon hasonló a 11 évvel korábbi Gyermekjogi egyezményhez. Az önkéntes csatlakozás tekintetében ráadásul nem mondja ki a 18. életév betöltését mint minimumkorhatárt, csak arról rendelkezik, hogy az államok emeljék fel a Gyermekjogi egyezményben meghatározott korhatárt⁵⁸ – bár ez is már előrelépésnek tekinthető a korábban szükséges 15. életév betöltéséhez képest. A meghatározott korhatárt az önkéntességet biztosító garanciák ismertetésével együtt az államok egy kötelező deklarációban rögzítik, amelyet a jegyzőkönyv ratifikációja vagy a csatlakozás alkalmával kell letenniük. Az ilyen garanciáknak biztosítani kell, hogy a haderőhöz történő csatlakozás valóban önkéntes, a szülők vagy a törvényes képviselők megfelelő tájékoztatás után beleegyezésüket adták, a belépni kívánó fiatal teljes körű felvilágosítást kapott a katonai szolgálatról, az abból eredő kötelezettségekről, illetve a jelentkező életkora hitelt érdemlően igazolt.⁵⁹

Az államtól elkülönülő fegyveres csoportok által a 18 év alattiak besorozása (recruit) és alkalmazása semmilyen körülmények között sem valósulhat meg.⁶⁰ Ez vonatkozik az önkéntes és a kötelező csatlakozásra is, de nem tesz különbséget közvetlen és közvetett részvétel között sem – minden forma tiltott. Ez tehát egy sokkal szigorúbb tiltás és erősebb garancia – lényegében az 1977-es II. Kiegészítő Jegyzőkönyvvel azonos védelmet biztosít. Mindeközben a nemzeti haderők vonatkozásában máig nem létezik ilyen jellegű átfogó, tiltó egyezmény, mely a 18. életév betöltését definiálja minimumkorhatárként.

A gyerekkatonaság jelensége megakadályozásának biztosításához az államoknak minden lehetséges intézkedéssel hozzá kell járulniuk, többek között a jegyzőkönyv rendelkezéseit megszegők felelősségre vonásával. Az államoknak biztosítani szükséges a meghatározott korhatár alatt besorozott és alkalmazott gyermekek kiemelését a fegyveres erők kötelékéből, majd támogatását a legsikeresebb fizikai és szellemi rehabilitációjuk és a társadalomba való visszaillesztésük érdekében.⁶¹ Tehát a prevenció sikertelensége esetén a gyerekkatonák reintegrációja is kötelességük.

Végezredményben az állami és a felkelő csoportok külön kezelésén túl negatívumként említhető még a Jegyzőkönyv opcionális jellege, vagyis az óriási mértékű univerzalitást élvező Gyermekjogi egyezmény, az „anyaegyezmény” részes államaira nézve nem vált automatikusan kötelezővé az OPAC, csak amennyiben magukra nézve akként ismerték el.

Az alábbi összefoglaló táblázatban sötétszürkével jelöltük az egyezmény által beállított alsó korhatárt (világosabb szürkével az egyéb korhatárra vonatkozó rendelkezéseket), kézzel a nemzeti haderőkre, míg pirossal az attól elkülönülő, egyéb fegyveres csoportokra vonatkozó tiltásokat. Ami ebből jól látható, hogy az összességében is hiányos, eltérő

57 Uo., 1–2. cikk.

58 Uo., 3. cikk 1. pontja.

59 Uo., 3.cikk 2–3. pontja.

60 Uo., 4. cikk 1. pontja.

61 Uo., 6. cikk.

megítélést tartalmazó jogi normák sorában a nemzeti haderők vonatkozásában még hiányosabb képet kapunk. Ennek kiküszöbölése a gyerekkatonaság elleni küzdelem egyik alappilléreét jelenti.

A nemzetközi jogforrások gyerekkatonákra vonatkozó rendelkezéseinek összevetése a korhatár, a besorozás típusa és alkalmazásuk tekintetében

		Alsó korhatár		Besorozás		Alkalmazás		
		15	18	kötelező, erőszakos	önkéntes	közvetlen	közvetett	aktív
1977	Genfi egyezmények I. Kiegészítő jegyzőkönyve							
1977	Genfi egyezmények II. Kiegészítő jegyzőkönyve							
1989	Gyermek jogairól szóló egyezmény							
1990	Gyermek jogairól és jólétéről szóló afrikai charta							
1998	Római statútum							
1999	Nemzetközi Munkügyi Szervezet 182. számú egyezménye							
2000	Gyermek jogairól szóló egyezmény Fakultatív jegyzőkönyve							

Készítette: Tóth Tünde

Nem kötelező erejű, releváns dokumentumok

A nemzetközi jogi, kötelező erővel bíró normák mellett léteznek olyan dokumentumok is, amelyek csak ajánlás jelleggel bírnak, mégis meghatározóak lehetnek az államok gyakorlata szempontjából. A következőkben három ilyen jelentős dokumentumot mutatunk be röviden.

Párizsi elvek

Az első mérföldkőnek tekinthető, a *Fokvárosi elvek és legjobb gyakorlatok* nevet viselő dokumentumot a dél-afrikai Fokvárosban, 1997 áprilisában az afrikai gyerekkatonák helyzetével foglalkozó szimpóziumon fogadta el az UNICEF és a gyermek jogairól szóló Egyezményrel foglalkozó NGO-munkacsoport.⁶² A dokumentum hármas célkitűzéséhez igazodva három nagy fejezetre tagolódik (prevenció, demobilizáció, reintegráció), legvégén találhatóak a definíciók. A Fokvárosi elvek volt az első dokumentum, amely meghatározta a gyerekkatona fogalmát az általunk is használt kiterjesztett módon.⁶³ Célja, hogy iránymutatást adjon az államok és a közösségek részére, hogy végül elérhessék a gyerekkatonaság felszámolását. Az itt megfogalmazott gondolatok magjai azóta is minden dokumentumban visszaköszönnek bővebb, részletesebb leírással, ezért ezt nem részletezzük külön fejezetben.

Az UNICEF közel egy évtizeddel a Fokvárosi elvek elfogadását követően kezdeményezte annak felülvizsgálatát, hiszen az eltelt években számos változás ment végbe (például létrehozták az állandó Nemzetközi Büntetőbíróságot, amelynek szükségességét a Fokvárosi elvekben kimondták). A 2005–2006-ban lezajlott felülvizsgálati folyamat során két dokumentum elfogadásának szükségességét állapították meg.⁶⁴

Az első a *Párizsi kötelezettségek a fegyveres erők vagy fegyveres csoportok által törvénytellenesen besorozott vagy alkalmazott gyermekek védelméről*⁶⁵ nevet viseli, amely egy rövidebb, tömörebb dokumentum (mindössze három oldal). Többes szám első személyben íródott, amelyben a Párizsban összegyűlt miniszterek és képviselők elkötelezik magukat többek között a gyermekek besorozásának és katonaként való alkalmazásának megelőzése és a gyermekek jogait megsértő személyek büntetlenségének felszámolása mellett.⁶⁶

A második az ezt kiegészítő, sokkal részletesebb iránymutatást adó *Párizsi elvek és iránymutatások a fegyveres erők vagy fegyveres csoportok kötelékébe tartozó gyermekekről*.⁶⁷ Alapvetései megegyeznek a Fokvárosi elvekben foglaltakkal, minthogy annak bővített és aktualizált változatáról van szó. Célja a korábbi sikeres tapasztalatokat felhasználva iránymutatást adni a gyermekek besorozás elleni védelme és a már besorozottak hatékony kiemelésének és támogatásának elősegítése érdekében, továbbá a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek jogainak biztosítása tekintetében felelősséggel rendelkező szereplők viselkedésének befolyásolása.⁶⁸

A dokumentum második fejezete foglalja össze az alkalmazott definíciókat, ahol a Fokvárosi elvekkel ellentétben nem a „gyerekkatona”, hanem a „fegyveres erőhöz vagy

62 A dokumentum teljes címe: Fokvárosi elvek és legjobb gyakorlatok a gyermekek fegyveres erőkbe történő besorozásának megelőzéséről, a gyerekkatonák demobilizációjáról és társadalomba való visszaillesztésükről Afrikában (Cape Town Principles and Best Practices on the Prevention of Recruitment of Children into the Armed Forces and on Demobilization and Social Reintegration of Child Soldiers in Africa). Cape Town Principles and Best Practices, 1997. [online]. Forrás: unicef.org [2016. 01. 20.].

63 Uo., Definitions.

64 *The Paris Principles*, 2007 [online]. Forrás: unicef.org [2016. 01. 20.] 1.6. pontja.

65 *The Paris Commitments to Protect Children Unlawfully Recruited or Used by Armed Forces or Armed Groups*.

66 *The Paris Commitments. Consolidated version, 2007* [online]. Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2016. 01. 20.] 4.és 6. pontjai.

67 *The Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups*

68 *The Paris Principles*, 2007 1.10. pontja.

fegyveres csoportokhoz társult gyerek” meghatározást alkalmazza. Ebbe a kategóriába sorol minden 18 év alatti személyt, akit „*harcolóként, szakácsként, portásként, küldöncként, kémként vagy szexuális célokra alkalmaznak*”.⁶⁹ A gyerekkatonaság kifejezés alig lelhető fel a dokumentumban.

A dokumentum alapján el lehet különíteni négy, egymással kölcsönhatásban álló feladatot: a megelőzést, a kiemelés elősegítését, a védelem biztosítását és a reintegráció támogatását.⁷⁰ Több helyen is részletesen kiemeli az állam és a különböző közösségek szerepének fontosságát. Az államokra hárul az elsődleges felelősség a polgári lakosság, így a gyerekek védelme tekintetében.⁷¹ Az államoknak a prevenció érdekében egy átfogó megelőzési tervet szükséges kidolgozniuk, amelyben fontos szerepet játszik a különböző nemzetközi szerződések ratifikációja és azok kikényszerítése,⁷² de a jogi, intézményi háttér biztosítása mellett az állam feladata a fizikai védelem is, például a menekülttáborok biztosítása.⁷³

A politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális aspektust átfogó programoknak minden esetben a lehető legalacsonyabb – regionális, nemzeti, helyi vagy közösségi – szinten megjelenő erőfeszítésekre kell alapozódniuk.⁷⁴ Ez utóbbi szerepét emeli ki a dokumentum több alkalommal, hiszen a közösségek rendelkeznek a legbiztosabb és legkonkrétabb információkkal a helyi szokások tekintetében, amelyeknek az ismerete a tervezés és a végrehajtás során döntő fontosságú lehet. A hosszú távú siker érdekében kiemeli egy megfelelő monitoringrendszer működtetését,⁷⁵ amelyen keresztül figyelemmel tudják kísérni a gyermek életét.

A gyerekek katonai kötelességéből való kiemelését és visszaillesztésüket szintén egy külön fejezet taglalja, jóval részletesebb iránymutatást adva a nemzetközi közösség különböző szereplőinek. Kiemeli, hogy egyetlen nemzetközi bíróságnak vagy törvényszéknek sem kellene eljárást indítania egy gyermek ellen sem csupán a tagsága miatt,⁷⁶ azonban nem zárja ki a társulásuk során elkövetett bűncselekményekért való egyéni felelősségre vonás lehetőségét.

2008. évi Globális jelentés a gyerekkatonákról

A Nemzetközi Gyermekktatonaság, akkor még Koalíció a Gyermekktatonák Alkalmazásának Megállításáért⁷⁷ nevet viselő szervezet fontos jelentése a több mint 400 oldalas 2008. évi Globális jelentés (Child Soldiers Global Report 2008). A dokumentum a 2004. április és 2007. október közötti időszakban vizsgálja a gyerekkatonaság jelenségének főbb jel-

69 A teljes definíció eredeti nyelven a következőképpen hangzik: “A child associated with an armed force or armed group” refers to any person below 18 years of age who is or who has been recruited or used by an armed force or armed group in any capacity, including but not limited to children, boys and girls, used as fighters, cooks, porters, messengers, spies or for sexual purposes. It does not only refer to a child who is taking or has taken a direct part in hostilities.” Uo., 2.1. pont.

70 Uo., 1.7.3. pont.

71 Uo., 3.0. pont.

72 Uo., 6.1. pont.

73 Uo., 6.18 és 6.14.1. pontok.

74 Uo., 3.21. pont.

75 Uo., 9.0. pont.

76 Uo., 8.6. és 8.7. pontok.

77 Angolul Child Soldiers International (korábban Coalition to Stop the Use of Child Soldiers).

lemzőit, leírja az addigi tapasztalatokat és a nemzetközi közösség előtt álló, megteendő lépéseket. Ezután egy összefoglaló ismertetőt ad 197 ország helyzetéről a gyerekkatonák sorozását és alkalmazását illetően.⁷⁸

A jelentés kiemeli, hogy bár történt előrelépés a vizsgált időszakban, ez nem elégséges. Miközben több tízezer gyermeket sikerült demobilizálni, tízezrek maradtak fegyveres erők vagy csoportok kötelékében vagy lettek újonnan besorozva.⁷⁹ Emiatt az erőfeszítéseket még inkább meg kell növelni. A kevés sikerrel kapcsolatban két fontos dolgot jegyeznek meg a szerzők. Egyrészt, ha kirobban, újra fellángol vagy felerősödik egy fegyveres konfliktus, a gyermekek bevonása elkerülhetetlenné válik. Másrészt a demobilizációs tevékenység a konfliktusok közben csak részben vezet sikerre⁸⁰ – az a konfliktus végével érhető csak el. Tehát ahol fegyveres konfliktus van, ott szinte biztos, hogy gyerekkatonákat is találunk, azonban a besorozásuk a katonai szükségletek szerint hullámszerű.⁸¹ Mindemellett figyelembe kell venni azt is, hogy egy ilyen jelenség esetében nem lehet gyors és könnyű megoldást várni.

A jelentés az államok felelősségén túl kiemeli, hogy a kormány nemcsak saját fegyveres erőiért felel, hanem a hozzá kötődő, az általa támogatott vagy a proxierökként tevékenykedő fegyveres csoportokért, milíciákért, félkatonai szervezetekért és a polgári védelmi erőkért is.⁸² Emellett a már említett okok miatt itt is megjelennek a közösségek mint a gyerekkatonaság elleni küzdelemben létfontosságú szereplők.⁸³ A DDR-programot⁸⁴ a jelentés egy öt elemből álló programként írja le, ezek az alábbiak: családok újraegyesítése, a gyerek pszichoszociális támogatása, oktatás, szakképzés és jövedelmet hozó projektek.⁸⁵ Ami a gyerekek speciális igényeit alig figyelembe vevő programoknál is nagyobb gondot okoz, az a programok krónikus alulfinanszírozottsága.⁸⁶

A felelősségre vonás kérdésével kapcsolatban leszögezi, hogy a gyermekeket elsősorban az emberi jogokkal való súlyos visszaélések áldozatainak kell tekinteni, azonban megemlíti „kettős identitásukat”⁸⁷ is, hiszen mindemellett gyakran elkövetők is.

Az általános, mindig konkrét példákkal alátámasztott jellemzők, tények ismertetése után a jelentés 197 országról⁸⁸ külön jellemzést ad – hol rövidebbet, hol hosszabbat a gyer-

78 *Child Soldiers Global Report 2008*. Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, London, 2008 [online]. Forrás: child-soldiers.org [2016. 01. 26.].

79 *Child Soldiers Global Report 2008*, i. m., 9. o.

80 Uo., 15. o.

81 Uo., 28. o.

82 Uo., 17–18. o.

83 Uo., 25. o.

84 Az angol disarmament, demobilization, reintegration rövidítése, magyarul a leszerelés, a demobilizáció és a reintegráció folyamata.

85 *Child Soldiers Global Report 2008*, i. m., 30. o.

86 Uo., 16. o.

87 Uo., 36. o.

88 A jelentés nagyjából egyoldalnyi terjedelemben kitér Magyarországra is, amelyben a nemzeti haderőbe való belépés életkori kritériumait vizsgálja. Megjegyzi, hogy a sorkatonaság felfüggesztésével 2005. január 1-jétől az egész haderő önkéntesekből tevődik össze. Az önkéntes belépéshez szükséges életkor a 17. életév betöltése, ám ebben az esetben szülői beleegyezés szükséges. A katonai oktatás tekintetében három intézményt nevesít: az azóta már megszűnt győri MH Béri Balogh Ádám Honvéd Középiszkola és Kollégiumot, a mára az MH Altiszti Akadémiába integrált MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskolát és az akkor még Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem néven működő, egyetlen, honvédtiszteket képző felsőoktatási intézményt. Uo., 167–168. o.

mekkkatonaság intézményének jelenlététől függően. A tanulmány terjedelmére tekintettel az országok jellemzőit külön nem ismertetjük.

„Hangosabb a szavaknál” jelentés

A Nemzetközi Gyerekkatonaság nevű szervezet legutóbb kiadott globális jelentése a „*Hangosabb a szavaknál. Egy akcióterv a gyerekkatonák állami alkalmazása véget vetésének*”⁸⁹ címet viseli, amelyet 2012-ben a Fakultatív Jegyzőkönyv hatályba lépésének 10. évfordulója alkalmából alkotott meg. A dokumentum felépítése merőben eltér az ismertetett 2008-as jelentéstől (és a 2004-estől is) – 6 fejezetből és 5 esettanulmányból áll, tehát nem tér ki minden ország helyzetére egyesével, csak a végén közöl egy rövid összefoglaló táblázatot, s címéből is adódóan az államokra helyezi a hangsúlyt. Középpontjában a prevenció áll, amelynek legelső elemét a 18 év alattiak minden formában történő besorozása tiltásának jogba történő belefoglalása jelenti. Rámutat, hogy a kihívást sok országban e rendelkezések kikényszerítése okozza.

Az államok felelősségvállalása három nagy területre terjed ki, amely köré a jelentés is épül. Egyrészt a gyerekek *nemzeti fegyveres erők* általi sorozásának és alkalmazásának megállítását kell elérniük, amely típusú alkalmazás bár kevésbé elterjedt, mégis találni rá példákat.⁹⁰ Másrészt az államok felelősséggel tartoznak az általuk támogatott, *állami szövetséges fegyveres csoportok* tevékenységéért is, bár a felelősség foka a közöttük fennálló kapcsolat jellegétől is függ. Harmadrészt az államok felelősséggel bírnak a gyerekkatonává válás által *veszélyeztetett gyermekek* iránt is. Két legfőbb eleme, a fegyverkereskedelem és a biztonsági szektor reformja terén gondoskodni arról, hogy ezek ne járuljanak hozzá a probléma kialakulásához vagy meghosszabbodásához.

A jelentés egy fejezetben foglalkozik a gyerekkatonák állami sorozására és alkalmazására vonatkozó nemzetközi válaszokkal is, amely során az ENSZ szerepét és tevékenységét vizsgálva megállapítja az eszközök kibővülését a küzdelem erősítése érdekében.⁹¹ A dokumentum utolsó fejezetét egy tízpontos jegyzék alkotja a gyerekek állami fegyveres erők vagy állami szövetséges fegyveres csoportok általi alkalmazásának megelőzéséhez, amely az említett három állami felelősségi területet fedi le.

A jelentés öt esettanulmánya Eritrea, Libéria, Jemen, Mianmar és a Kongói Demokratikus Köztársaság helyzetét elemzi, amelyeket a dolgozat terjedelmére tekintettel nem ismertetünk. (A kongói esettanulmány ismertetését a tanulmány következő, harmadik része tartalmazza.)

Összegzés

Az 1949-es Genfi egyezmények 1977-es két Kiegészítő jegyzőkönyve minimumsztenderdként hosszú időre a 15. életév betöltését határozták meg. Gyakorlatilag 1999-ig kellett vár-

89 *Louder than words. An agenda for action to end state use of child soldiers.* Child Soldiers International, London, 2012 [online]. Forrás: child-soldiers.org [2016. 03. 24.].

90 Uo., Executive summary, 11. o.

91 Uo., Part V. 115–117. o.

ni, hogy univerzálisan is megtörténjen a 18. életévre való felemelés. Univerzálisan, hiszen 1990-ben a leginkább „fertőzött” afrikai kontinensen elfogadták a besorozáshoz és alkalmazáshoz szükséges alsó korhatárt a 18. életév betöltésénél meghúzó Gyermek jogairól és jólétéről szóló afrikai chartát, amely így e tekintetben az első dokumentum lett. 1999-ben először a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet fogadta el 182-es számú egyezményét, majd 2000-ben az erőfeszítések eredményeként megszületett a Gyermek jogairól szóló egyezmény Fakultatív jegyzőkönyve, amelyek immár globálisan is felemelték az alsó korhatárt 18 évre.

Látható, hogy a különböző jogi normák eltérően ítélik meg a gyerekkatonaság jelen-ségét több szempontból is – az alsó korhatár, a csatlakozás módja, a fegyveres konfliktus típusa vagy a csapatok konfliktusban elfoglalt helye alapján. Ezek sorában a nemzeti had-erők vonatkozásában hiányosabb képet figyelhetünk meg, az ellenzéki csoportokra vonatkozó tiltások sokszor egzaktabbak, szigorúbbak. Mindezek kiküszöbölése és egy egységes jogi szabályozás a gyerekkatonaság elleni küzdelem egyik alappillére jelenti.

A helyzetet nehezíti, hogy egyes országokban, bár kötelezőként fogadták el maguk-ra nézve a szerződéseket, azok kikényszerítése komoly akadályokba ütközik. Ezt mutatja egyrészt, hogy hatályba lépésük óta eltelt időben nem igazán csökkentek a gyerekkato-nák számára vonatkozó adatok, bár ezek mind becsléseken alapulnak – az 1990-es évek óta ugyanazon 250-300 ezres adat olvasható valamennyi dokumentumban. Másrészt az ENSZ főtitkára éves jelentéseiben szinte változatlan a felsorolt országok listája. Emellett gondot jelent az is, hogy a nemzetközi szerződések többsége nem bír szankcionáló erővel, emiatt preventív funkciójuknak nem tudnak teljes mértékben eleget tenni. Kivételként a Római Statútumot érdemes kiemelni, amely szerződés létrehozta a Nemzetközi Büntető-bíróságot és meghatározta a joghatósága alá tartozó büntetteket is, amelyek elkövetéséért egyéni büntetőjogi felelősségre vonható az adott személy. A statútumban háborús bűncse-leményként meghatározott 15 év alatti gyermekek besorozása, behívása és a harcokban történő aktív alkalmazása vádjával az első ítélet a kongói demokratikus köztársaságbeli hadúr, Thomas Lubanga Dyilo ügyében született, akit emiatt a Nemzetközi Büntetőbí-róság 2012-ben 14 év börtönbüntetésre ítélt. A tanulmány következő, harmadik része az ENSZ-keretrendszere mellett ezt az esettanulmányt vizsgálja meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- About the Court [online]. Forrás: icc-cpi.int [2016. 03. 27.].
- African Charter on the Rights and Welfare of the Child, 1990 [online]. Forrás: au.int [2016. 01. 20.].
- Cape Town Principles and Best Practices, 1997 [online]. Forrás: unicef.org [2016. 01. 20.].
- Child Labour [online]. Forrás: ilo.org [2016. 03. 14.].
- Child Soldiers Global Report 2008. Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, London, 2008 [online]. Forrás: child-soldiers.org [2016. 01. 26.].
- Convention on the Rights of the Child, 1989. Chapter IV Human rights, 11. [online]. Forrás: treaties.un.org [2016. 08. 02.].
- Convention on the Rights of the Child, 1989 [online]. Forrás: ohchr.org [2016. 01. 20.].
- CSAPÓ Zsuzsanna: *Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktu-sokban érintett gyermekek oltalmára*, IDResearch Kft/ Publikon Kiadó, Budapest, 2011.

- Roman GRAF: The International Criminal Court and Child Soldiers. An Appraisal of the Lubanga Judgment, *Journal of International Criminal Justice*, 10. évf., 2012, 945–969. o.
- Rome Statute of the International Criminal Court, 1998 [online]. Forrás: icc-cpi.int [2016. 01. 20.].
- List of countries which have signed, ratified/acceded to the African Charter on the Rights and Welfare of the Child [online], 2016. 04. 01. Forrás: au.int [2016. 08. 02.].
- Louder than words. An agenda for action to end state use of child soldiers. Child Soldiers International, London, 2012 [online]. Forrás: child-soldiers.org [2016. 03. 24.].
- Minimum Age Convention, 1973 (No. 138) [online]. Forrás: ilo.org [2016. 01. 20.].
- Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, 2000 [online]. Forrás: ohchr.org [2016. 01. 20.].
- Overview [online]. Forrás: un.org [2016. 03. 13.].
- Protocol I. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I.), 8 June 1977 [online]. Forrás: icrc.org [2016. 01. 20.].
- Protocol II. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II.), 8 June 1977 [online]. Forrás: icrc.org [2016. 01. 20.].
- The Paris Commitments. Consolidated version, 2007 [online]. Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2016. 01. 20.].
- The Paris Principles, 2007 [online]. Forrás: unicef.org [2016. 01. 20.].
- Worst Forms of Child Labour Convention, 1999 (No. 182) [online]. Forrás: ilo.org [2016. 01. 20.].
- Aziz El YAΛAKOUBI, Catherine EVANS: Morocco rejects African Union's new special envoy for Western Sahara [online], 2014. 07. 01. Forrás: uk.reuters.com [2016. 03. 14.].